



Utbildningspolitiskt handlingsprogram



Inledning

Psykologyrket är ett relativt ungt yrke. Från att i huvudsak ha funnits som akademisk disciplin har psykologin under de senaste fem decennierna också utvecklats och formats till det professionella innehåll det har idag. Utbildningen har förankring i forskningsbaserad teori och metod, given vid en lång och sammanhållen universitetsutbildning med stor bredd på tillämpningsmoment, och auktoriserat av Socialstyrelsen genom legitimation för yrket.

Den psykologiska kunskapens tillväxt- och förändringstakt är hög och kraven på grundutbildning, liksom kraven på fortbildning och kompetensutveckling efter legitimationen blir allt större för att garantera kvalitet och kompetens hos psykologkåren.

Det utbildningspolitiska policyprogrammet uttrycker Sveriges Psykologförbunds syn på grundutbildningen av psykologer; på utbildningens innehåll, former och dimensionering; på utbildningens koppling till kompetensutveckling och specialistutbildning, samt på studenternas situation under utbildningen. Det ger således uttryck för de förutsättningar som förbundet menar måste uppfyllas för att garantera en kvalitativt högtstående profession – idag och i morgon.

Grundutbildning

Utbildningsplan

Utbildningen har sin grund i en bred experimentell vetenskap, med syfte att ge en forskningsmetodologisk skolning och en forsknings- och erfarenhetsbaserad tillämpningsinriktning. Den skall även lägga grunden för framtida relevant utbildning, specialisering och kompetensutveckling.

Utbildningen ges i dag vid universiteten i Göteborg, Linköping, Lund, Stockholm, Umeå, Uppsala, Örebro samt Karolinska Institutet och Mittuniversitetet i Östersund.

Från att tidigare ha styrts av en gemensamt fastställd nationell utbildningsplan, styrs innehållet i de enskilda utbildningarna idag enbart av de fastställda målen för Psykologexamen.

Den tidigare gemensamma utbildningsplanen utgjorde en rimlig garanti för att utbildningen skulle vara likvärdig oavsett var studierna bedrivits. Den utgjorde också en möjlighet för utbildningsinstitutionerna att gemensamt utveckla och lägga till nya moment som bedömdes vara till gagn för utbildningens innehåll. Dessutom gav en gemensam utbildningsplan också möjlighet för enskilda studenter att kunna byta utbildningsort under pågående studier. En i huvudsak gemensam utbildningsplan kan ändå ha ett kursinnehåll som svarar mot enskilda universitets forskningsprofil. Däremot innebär det att de olika utbildningstyperna inte kan tillåtas profilera sig så långt att generalistutbildningen utvecklas mot en specialiserad, smal psykologutbildning. Att en forskningsprofil påverkar utbildningens innehåll måste samtidigt kompletteras av en tillräckligt omfattande kompetens inom lärarkåren så att generalistutbildningens bredd garanteras.

Det är viktigt att psykologutbildningen har en hög standard och är en generalistutbildning så att nyutexaminerade psykologer kan leva upp till de krav och förväntningar som ställs på dem när de kommer ut i arbetslivet. Det ska inte vara någon skillnad i om man får jobb eller inte beroende på vid vilket universitet man läst.

Inriktningsmål

För att fortsatt befästa och utveckla psykologutbildningen så att den på alla utbildningsorter utgör en garanti för psykologlegitimationens innehåll verkar förbundet för

- **att psykologutbildningarna styrs av en gemensam utbildningsplan med tydligt fokus på de krav en generalistutbildning ställer.**

Organisation och resurser

Utbildningens innehåll

Psykologprogrammet är omfattande och avser att täcka såväl den vetenskapligt förankrade grunden för utövandet av psykologprofessionen som vetenskapens vida tillämpningar. Utbildningens förändring sedan starten har inneburit att dess tidsmässiga och poängmässiga omfattning har minskat. Samtidigt har den tillämpade psykologins och det professionella yrkesutövandets moment tillförts utbildningen. Detta har kunnat ske genom utmönstring av vissa utbildningsmoment som i huvudsak var inriktade på den forskningsförberedande skolningen. Som krav för en fortsatt integrerad professionsutbildning på vetenskaplig grund finns dock många av den tidigare utbildningens experimentella och forskningsmetodologiska moment kvar.

Trots utbildningsplanernas breda omfång ges skilda delar av utbildningen olika villkor. De individinriktade och åtgärdsinriktade kliniska momenten ges i huvudsak nödvändiga resurser för att ge studenterna såväl teoretisk kunskap som tillämpad praktik. Andra delar får mindre resurser och studenterna riskerar framför allt att få en sämre tillämpad praktik inom dessa moment. Utbildningsplanens mål behöver stödjas och resurser tillföras så att samtliga utbildningsmoment ges samma förutsättningar för genomförandet av såväl teoretisk, metodologisk och praktisk skolning.

Det vetenskapsfält som utbildningen skall täcka växer snabbt. Samtidigt sker fortlöpande förändringar i det samhälle som studenterna så småningom skall verka i. Det innebär att nya moment behöver tillföras utbildningen fortlöpande. Detta innebär inte att existerande moment nödvändigtvis tas bort, utan belysas ur nya perspektiv. Således behöver såväl vetenskapens och praktikens landvinningar ständigt avspeglas i utbildningen. Även samhällets förändringar oavsett om detta gäller demografiska, värderingsmässiga eller socioekonomiska förutsättningar behöver integreras i utbildningen. Utbildningen behöver således genomsyras av förändringar i samhällets syn på bland annat jämställdhet, funktionshinder, etnicitet, och sexuell läggning. Dessa aspekter måste ingå som en del av alla de moment under utbildningen där de har relevans.

Den grundläggande forskningsmetodologiska skolningen skall ha en självklar plats inom utbildningen. Forskningsrapportering och uppsatsskrivande som en del av psykologens kommunikationsredskap behöver fortsatt stort utrymme i utbildningen liksom annan muntlig och skriftlig kommunikation. Vetenskapsteori bör vara ett ständigt återkommande inslag i utbildningen för att stimulera studenternas möjlighet till reflexion och skärpa studenternas kritiska tänkande.

Förutsättningen för att bedriva yrket och dess inordnande i organisationer förändras ständigt. Arbetsmarknaden förändras, verksamheter förs mellan olika arbetsmarknadssektorer, och psykologer etablerar sig i en ökad grad som företagare och chefer. Kunskap om ledarskap, ekonomisk och organisatorisk styrning, liksom kunskap om de lagar och förordningar som styr professionen, verksamheter och myndighetsutövning blir i än högre grad nödvändiga för psykologers yrkesutövning, oavsett dessa förändringar. Utbildningen behöver i större utsträckning än tidigare bibringa studenterna kunskaper på detta område.

Den praktiserade psykologin utövas i många roller och i många professionella relationer med ett vitt spektrum av arbetsmetoder. Det är därför av stor betydelse att studenterna under sin utbildning ges möjlighet att växa in i en framtida psykologroll som kan vara mycket varierande beroende på verksamhetsområde. Psykologen har vidare möjlighet att påverka förhållandena för såväl enskilda som grupper och organisationer på ett betydande sätt. Psykologens arbete kan på ett djupverkande sätt påverka andra

människor. Sådana yrkesbetingelser ställer stora krav på psykologens yrkesetiska medvetenhet, varför kunskap om de yrkesetiska principerna och förmågan till yrkesetisk reflektion måste vara en del av utbildningens mål.

Av lika stor vikt som att utbildningens innehåll speglar samhällets förändring och värderingar är att studenterna under sin studietid möts av samma värderingar. Studenterna skall således under sin studietid oavsett kön, etnisk härkomst, sexuell läggning och eventuella funktionshinder behandlas lika och med vederbörlig respekt.

Praktik

De praktikmoment som ingår i utbildningen är en förutsättning för att studenterna skall få möjlighet att såväl uppleva som träna psykologisk teori och metod i praktisk tillämpning. Det är också av vikt att denna praktik kan ske inom olika tillämpningsområden så att hela bredden av det psykologiska yrkesutövandet blir tydlig för studenterna. Välmotiverade, erfarna, handledare vid och utanför utbildningsinstitutionerna är en nödvändig förutsättning för att praktiken skall ge studenterna den möjlighet till integrering och ökad medvetenhet om psykologiskt arbete som är avsikten.

Lärare

En kvalitativt högstående akademisk utbildning som psykologutbildningen ställer höga krav på lärarkompetens. Lärare med egen forskningsverksamhet är av stor betydelse för en naturlig koppling till den vetenskapliga grunden för yrket. Institutionernas pågående forskningsprogram behöver förmedlas fortlöpande under psykologutbildningen av forskningens främsta företrädare.

Av lika stor vikt är att psykologer representerar så stor del som möjligt av psykologins alla tillämpningsområden, och med aktuell erfarenhet från dessa områden, finns representerade som lärare i psykologutbildningen. Detta för att bidra till att göra kopplingen av studie- och kursplaner till praktisk yrkesverksamhet tydlig. Lärare med såväl akademisk som professionell kompetens och med pågående verksamhet inom båda områdena utgör en betydande tillgång för utbildningens kvalitet.

Förutsättningen för att bedriva undervisning inom ett ämne med såväl teoretiska som tillämpade inslag, vilket förbereder för ett legitimationsyrke, ställer stora krav på lärartäthet och lärarintensitet för att ge möjlighet till undervisning, laborationer, seminarier och handledning, liksom till examinationer, i små grupper.

Ekonomiska resurser

De ekonomiska resurser som avsätts för psykologutbildningen måste med nödvändighet svara mot de behov som en legitimationsgrundande utbildning förutsätter. Genom åren har stora insatser gjorts för att få en adekvat nivå på ersättningen per årsstudieplats. De centrala beslut som fattats av riksdag och regering anger för närvarande att tilldelningen till psykologutbildningen bör vara 40 procent av årsstudieplatskostnaden för samhällsvetenskaplig fakultet och 60 procent av den som gäller för medicinsk fakultet. Detta har av utbildningsinstitutionerna uppfattats som en miniminivå för att bedriva en adekvat utbildning.

Det decentraliserade budgetsystem som införts också inom universitets- och högskoleområdet ger dock stor frihet såväl till respektive universitet som till den enskilda fakulteten att fördela medlen. Detta har på vissa håll lett till att årsstudieplatsersättningen för psykologutbildningen fallit under den nödvändiga miniminivån. Av samma skäl har full kostnadstäckning inte alltid givits för nyinrättade utbildningsplatser. Ett problem är också att årsstudieplatsersättningen utbetalas utifrån ett antagande om

examinationsfrekvens som ibland är för lågt estimerat vilket leder till att alla årsprestationer inte ersätts.

Ett ytterligare problem är det stora lokalbehov som psykologutbildningen har i förhållande till många andra utbildningar. Relativt höga hyreskostnader får betalas av tilldelade årsstudieplatsersättningar som enbart delvis kompenserats för den ökande utgiften.

Förbundets uppfattning är att den nuvarande nivån är för låg och att årsstudieplatsersättningen skall uppgå till samma belopp som gäller för andra tillämpningsutbildningar.

Utbildningsterapimomentet

Utbildningsterapi som moment på psykologutbildningen bör motiveras utifrån sitt värde för yrkesutövning, och inte ur ett behörighetsperspektiv för vidareutbildning. Utbildningsterapin innebär en stor kostnad för både institutioner och studenter. Nyttan av kursen bör därför fortlöpande utvärderas. Villkoren för momentet bör utformas så att studenten inte styrs av ekonomiska begränsningar.

Momentet bör syfta till att utveckla ett professionellt förhållningssätt i psykologrollen. Detta inbegriper inte bara rollen som behandlare utan även som utredare, handledare, utbildare och konsult mm. Detta förhållningssätt innefattar förmågan att reflektera kring den egna personen, att förhålla sig till sina beteenden och inte minst till sina emotionella reaktioner då de utgör en central del i att vara psykolog.

Momentet bör även syfta till att ge de studerande förståelse för patientperspektivet, samt möjlighet att utveckla sina terapeutiska färdigheter. Det sistnämnda kan låta sig göras exempelvis genom att iaktta en mer erfaren psykolog eller genom rollspel eller andra övningar i grupp. Tydligare syften och mål med utbildningsterapimomentet bör utformas så att en kvalitetssäkring för kursen låter sig göras. En utvärdering av hur dessa mål uppfylls bör eftersträvas. Vidare bidrar tydliga riktlinjer för momentet en ökad rättssäkerhet för den enskilde studenten.

Terapi inom ramen för detta moment ska alltid ges av en legitimerad psykolog.

Inriktningsmål

För att fortsatt befästa och utveckla psykologutbildningen så att den ger en yrkesförberedande bred generalistkompetens som svarar mot en kvalitativt hög akademisk utbildningsnivå verkar förbundet för

- att innehållet i utbildningen har hög kvalitet och speglar vetenskapens och erfarenhetens landvinningar
- att psykologutbildningen skall ge studenterna en medvetenhet om professionens framväxt, rambetingelser och utvecklingslinjer
- att utbildningen förbereder studenterna för verksamheter inom arbetsmarknadens alla sektorer
- att reflektion och diskussion om de yrkesetiska principerna är en integrerad del av psykologutbildningen
- att praktiktjänstgöringen inom ramen för psykologutbildningen skall ge en bred erfarenhet av praktiserad psykologi inom flera verksamhets- och tillämpningsområden
- att lärarkåren vid psykologutbildningen skall omfatta hög och bred såväl forsknings – som praktikerkompetens
- att de ekonomiska ramarna för psykologutbildningens bedrivande skall motsvara de ramar som ges till kliniska, laborativa och tekniska utbildningar vid medicinsk - och naturvetenskaplig/teknisk fakultet det vill säga lägst 100 % av ersättningen för medicinsk fakultet
- att utbildningsinstitutionerna erbjuder studenterna möjligheter att välja mellan olika teoretiska tillämpningsinriktningar när det gäller innehållet i det individinriktade behandlingsarbetet
- att grundutbildningen ska verka förberedande för specialistutbildningen
- att psykologutbildningen genomgående medvetandegör aspekterna genus, etnicitet och sexuell läggning på ett sätt som speglar samhällets och vetenskapens framåtskridande tänkande inom dessa områden
- att studenterna erhåller full kostnadstäckning för utbildningsterapimomentet
- att utbildningsterapin ska ges av legitimerad psykolog.

Forskningsanknytning

Psykologprogrammet finns vid institutioner som är knutna till de samhällsvetenskapliga fakulteterna (Karolinska Institutet är knutet till medicinsk fakultet). Detta har sitt ursprung i disciplinens utveckling från pedagogikämnet i Sverige.

Under de senaste decennierna har disciplinen och yrket utvecklats från att ha sina huvudsakliga beröringspunkter inom det samhällsvetenskapliga fältet till att utveckla sina beröringspunkter också med andra discipliner och professioner med hemvist inom de medicinska, tekniska, naturvetenskapliga och arbetsvetenskapliga vetenskapsområdena och fakulteterna.

För att utveckla forskningen, psykologutbildningen, och därmed psykologprofessionen är det av största vikt att ämnet får största möjliga frihet att utvecklas utifrån sina förutsättningar. Den nuvarande fakultetstillhörigheten har inte alltid visat sig vara den bästa lösningen för att uppnå detta. En ökad självständighet för psykologiämnet inom ramarna för universitetens tilldelningssystem skulle vara att föredra.

Under senare år har en betydande tillväxt skett när det gäller antalet professorer inom psykologiämnet. Främst har utbildningsinstitutionerna för psykologutbildning sökt garantera att det vid institutionen finns professorer i klinisk psykologi. Andra tillämpningsfält som arbetslivets psykologi, neuropsykologi, pedagogisk psykologi, handikapppsykologi med flera har inte på samma sätt blivit representerade vid institutionerna genom professorer. Nationalkommittén för psykologi vid Vetenskapsakademien har uppmärksammat detta, men ändå – i en situation präglad av begränsade resurser – rekommenderat att i första hand kliniska professorer skapas. Man har dock samtidigt visat på nödvändigheten av att till exempel arbetslivets psykologi får en starkare ställning inom psykologiämnet. Förbundets uppfattning är att professorer skall inrättas vid utbildningsinstitutionerna inom ett breddat antal av psykologins tillämpningsområden.

Den nedkortning som psykologutbildningen genomgick i slutet på 1960-talet innebar att en del forskningsinriktade moment utmönstrades från utbildningen. I stället tillkom moment som svarade mot kraven på att bättre förbereda studenterna på en kommande yrkesverksamhet. Denna utveckling har varit – och är – bra för den professionalisering som psykologutbildningen och psykologyrket genomgått och genomgår. Samtidigt har den dock lett till att de forskningsinriktade momenten inte framstått tillräckligt kraftfullt i beskrivningen av psykologers kompetens. Det har även inneburit att rekryteringen till forskarutbildning främst inom den tillämpade psykologin, försvårats. En utökning av de forskningsinriktade momenten skulle möjliggöra att psykologexamen – eller i vissa fall delar av utbildningen inom psykologprogrammet på ett mera adekvat sätt kunde utgöra rekryteringsgrund till forskarutbildning med ingång på en högre nivå. Förbundet anser att den metodologiska och vetenskapsteoretiska skolningen behöver stärkas och integreras med de olika kurser som psykologutbildningen är uppbyggd av.

För att klara försörjningen av kompetenta lärare inom psykologutbildningen, och en försörjning av psykologer med självständig forskarkompetens i verksamheter utanför universitet och högskolor behöver antalet disputerade, främst inom den tillämpade forskningen inom psykologiämnet öka.

Inriktningsmål

För att den psykologiska vetenskapen och dess företrädare, samt psykologutbildningen och forskarutbildningen skall få de bästa förutsättningarna för att utvecklas enligt sina förutsättningar, verkar förbundet för

- **att antalet professurer skall utökas för att säkerställa en forskningsbaserad kunskapstillväxt inom alla psykologins tillämpningsfält**
- **att den metodologiska och vetenskapsteoretiska skolningen stärks och integreras med de olika kurser av vilken psykologutbildningen är uppbyggd**
- **att antalet disputerade inom psykologiämnet ökar.**

Dimensionering och antagning

Idag finns mer än 8 000 legitimerade psykologer under 65 år i landet. Antalet har under många år svarat mot det behov som funnits formulerat i form av olika befattningar för psykologer inom offentlig, enskild och privat verksamhet. Däremot finns en regional obalans som tar sig uttryck i viss arbetslöshet på främst universitetsorter och en arbetskraftsbrist på vissa mindre orter. Förutom att det råder en ökad efterfrågan på psykologer inom flera områden och verksamheter arbetar förbundet aktivt för att fler psykologer ska anställas eller kontrakteras.

2009 finns det drygt 600 nybörjarplatser inrättade på Psykologprogrammet men platserna kommer att öka då vissa utbildningar utökat platserna samt nya utbildningar startat och inte ännu examinerat några studenter.

En successiv ökning av antalet platser har skett sedan införandet av 1982 års studieordning då antalet nybörjarplatser var 150. Denna utökning har i huvudsak kunnat ske med medel som tillförts efter beräkning av faktisk kostnad för utbildningsinstitutionerna, men till delar har utökningen skett utan att full kostnadstäckning givits. En ökning har också möjliggjorts genom att psykologprogram infördes vid Linköpings universitet vid mitten av 1990-talet samt vid Örebro universitet år 2002 och senast 2007 vid Karolinska Institutet och 2008 vid Mittuniversitetet i Östersund.

Medelåldern bland psykologerna är relativt hög och under en period kommer pensionsavgångarna att leda till färre antal legitimerade psykologer. Fram till ungefär 2020 kommer det att vara färre än idag. Efter det sker successivt en ökning.

Givet en oförändrad arbetsmarknad betyder detta att samhällets behov av psykologer inte kan tillgodoses inom den närmsta framtiden med nuvarande antagningstal. Inte heller kan en förväntad ökad efterfrågan på psykologer tillgodoses.

Regeringen har möjlighet att via regleringsbrev till universiteten fastställa särskilda examensmål för psykologprogrammet. Sådana mål skulle kunna medverka till att ekonomiska och personella resurser skapas för att möjliggöra en ytterligare expansion av antalet utbildningsplatser utan eftergivande av kvalitetskrav. Detta har skett då man gett Karolinska Institutet medel för att inrätta fler platser.

Även om det på sikt kommer att finnas fler psykologer kommer det under ett antal år framöver att råda brist. För att säkerställa ett flöde i utbildningsprocessen på vägen mot en legitimerad psykolog är det mycket viktigt att säkerställa tillgången på PTP-platser efter avslutad utbildning. Denna fråga har under långa tider varit ett problem som enbart hanterats av den enskilde individen och förbundet. Under senare tid har en begynnande medvetenhet märkts hos större arbetsgivare om vikten av att inrätta bra PTP-befattningar för att trygga den framtida tillgången på psykologer.

Var psykologutbildning skall bedrivas styrs främst utifrån var den nödvändiga kompetensen finns för att garantera en psykologutbildning baserad på en forsknings- och erfarenhetsbaserad tillämpningsinriktning.

Utbildningen måste således bedrivas på institutioner där professorer i tillämpad psykologi – däribland klinisk psykologi – finns inrättade och som har examinationsrätt för doktorsgraden. Detta är nödvändigt för att garantera en god tillgång på examinatore och handledare. Dessa garantier kan idag endast ges vid de inrättningar för högre akademisk utbildning som av regeringen givits tillstånd att benämna sig universitet.

Flera av de institutioner som bedriver utbildning av psykologer har idag kapacitetsproblem. De utgörs bland annat av brist på lokaler, brist på lärare, brist på praktikplatser. Att undanröja dessa problem kan ta lång tid.

Urval

Psykologutbildningen är en av de mest eftersökta utbildningsprogrammen vid våra universitet. Antalet behöriga sökande överstiger vida antalet utbildningsplatser.

Med tanke på de krav på kunskaper i matematik och engelska som är förenade med studier på psykologprogrammet bör kunskaperna i dessa ämnen vara mycket goda.

För antagning till Psykologprogrammet krävs idag i de flesta fall också tolv månaders arbetslivserfarenhet. Detta krav finns i dag enbart för detta grundutbildningsprogram inom universitets- och högskoleutbildningarna. Kravet är betingat av yrkets speciella karaktär med krav på förståelse för och erfarenhet av människans olika livsbetingelser och erfarenhetssfärer. Detta har inte ansetts tillräckligt garanterat om antagning kunnat ske direkt från avslutade gymnasiestudier. Under senare år har psykologutbildningen blivit en av de mest populära universitetsutbildningarna. Många gymnasister önskar söka till utbildningen men avskräcks av det särskilda kravet på arbetslivserfarenhet. Kravet på arbetslivserfarenhet har också bedömts bidra till den relativt höga genomsnittliga åldern på dem som antas till utbildningen. Möjligen kan alternativa antagningsformer leda till att de önskvärda effekter som arbetslivserfarenheten antas ge de blivande studenterna, men vilka aldrig utvärderas, fångas upp och värderas.

Alternativa antagningsformer har prövats såväl till psykologutbildningen, som till andra utbildningar. Antagning har skett efter betygsurval och därefter i ett andra urval utifrån bedömning av studiemotivation, fallenhet för yrket och andra variabler. För närvarande tillåter inte lag och förordning att all antagning sker enligt denna modell. En viss antagningskvot måste förbehållas direktantagning på betyg. Detta ger vissa svagheter i de alternativa antagningsmodellerna eftersom de med de högsta betygen alltid kommer att kunna antas inom "frizonen" antagning på betyg. En utveckling av alternativa antagningsformer och en förändring så att all antagning kunde ske i en flerstegsmodell, skulle kunna möjliggöra att det särskilda kravet på arbetslivserfarenhet kan slopas.

Inriktningsmål

- **att antalet utbildningsplatser på Psykologprogrammet och antalet PTP-befattningar anpassas till att svara mot samhällets behov av psykologer**
- **att ett särskilt utbildningsuppdrag för Psykologprogrammet formuleras av regeringen till universiteten för att säkerställa det nationella behovet av psykologer**
- **att Psykologprogrammet skall erbjudas vid ytterligare universitet först när dessa har de nödvändiga forsknings- och lärarresurser som krävs för att bedriva utbildningen samt kan benämnas universitet**
- **att nivån för att antas till Psykologprogrammet skall vara avancerad matematik och engelska**
- **att alternativa antagningsförfaranden som tex intervjuer prövas**
- **att ett års arbetslivserfarenhet finns kvar som särskild behörighet.**

Avskiljande från utbildningen

De krav som ställs för att vara utövande psykolog är förutom krav på teoretisk och metodologisk skolning och tillämpad, erfarenhetsbaserad, kunskap, även personlig mognad och förmåga att arbeta i spänningsfältet mellan beroende och autonomi; mellan djupgående påverkan inom den enskilda människans integritetsfär och med samtidigt tillvaratagande av och respekt för klienters autonomi.

Dessa senare krav kan av olika anledningar vara svåra att lära ut till en student och nästan omöjliga att bedöma inom ramen för Psykologprogrammet förrän sent i studierna. I dag kommer denna slutliga prövning ofta till stånd först vid PTP-tjänstgöringen.

De allra flesta initiala svårigheter av denna karaktär undanröjs dock under utbildningens gång med hjälp av tillämpningsmoment och handledning. I några enstaka fall består dock en oförmåga att tillägna sig ett professionellt handlag i tillämpningen av förvärvade kunskaper. Det kan utgöra en svår prövning för en enskild som till stor ekonomisk och personlig uppoffring kan ha kommit mycket långt i sina studier när olämpligheten slutligt fastställs. Valet att avbryta studierna blir svårt. Inte minst eftersom begränsningar i studiemedelssystemet kan förhindra val av en ny och för individen mer lämpad utbildning. Det individuella problemet leder också till en svår situation för utbildningsinstitutionerna och kan i slutändan leda till att ett de facto-avskiljande från yrket kan ske först vid PTP-tjänstgöringen. Ett bättre system för att utbildningsinstitutionerna fortlöpande skall kunna göra bedömning av lämplighet och eventuellt avskiljande behöver utvecklas. Detta såväl för institutionernas som för den enskildes bästa.

Ett avskiljande måste ske under rättssäkra former. Tydliga riktlinjer behöver utarbetas som är gemensamma för de olika utbildningsinstitutionerna. En eller flera särskilda avskiljandenämnder behöver inrättas där också studentinflytandet garanteras.

Först som sist utgör dock en tät pedagogisk kontakt mellan studenter och lärare, eller externa mentorer, den bästa garantin för att en fortlöpande utvärdering av studentens lämplighet skall kunna ske. Inom ramen för sådan kontakt kan också särskilda insatser vidtas för att ge studenten hjälp att utveckla förmågor som eventuellt brister.

Inriktningsmål

För att möjliggöra ett avbrytande av studierna för den student som vid tillämpningen av den teoretiska kunskapen finner sig, eller befinns, vara olämplig som utövare av psykologyrket, verkar förbundet för

- **att utbildningsinstitutionerna fortlöpande för en dialog kring lämplighet samt gör lämplighetsbedömningar av studenterna för att möjliggöra ett så tidigt avskiljande från utbildningen som möjligt i de fall studenten uppvisar en klar olämplighet för ett framtida utövande av yrket.**

Kvalitet och utvärdering

En kvalitetsindikator för psykologutbildningen är den utbildningsplan och de kursplaner som arbetas fram och den formella lärarkompetens som utbildningen bedrivs med. En annan indikator är den kvalitet som studenterna som antas till utbildningen har genom uppvisade studieförutsättningar i form av betyg och lämplighet. Den formella garantin för detta ligger i att utbildningen bedrivs vid universitetsinstitutioner och genom höga och relevanta antagningskrav.

Detta är dock enbart indikatorer som behöver följas upp genom kontroll av standarden på undervisningen och utvärdering av studieresultat. Standard och resultat skall svara mot högt ställda nationella och internationella krav på s undervisningens kvalitativa innehåll såväl som professionens och avnämarnas krav på innehållets relevans för yrkesutövandet.

För att detta skall kunna ske behöver såväl studenter som utbildningsgivare som tillsynsmyndigheter och profession pröva och jämföra kvaliteten mellan olika psykologutbildningar samt i förhållande till andra adekvata universitetsutbildningar. Därav kan slutsatser dras som kan utgöra underlag för utveckling, kvalitetsförbättring och resursfördelning. Här kan till exempel nämnas den kollegiala internationella granskningsmetod som vunnit insteg i kvalitetsgranskningen och som går under benämningen peer-review.

Inriktningsmål

För att psykologutbildningen skall hålla en nationellt och internationellt hög och jämn innehållslig nivå med relevans för utövandet av psykologyrket, verkar förbundet för

- **att kontinuerlig uppföljning och utvärdering av Psykologprogrammet sker årligen med medverkan av studenter och lärare vid respektive institution**
- **att nationella utvärderingar av Psykologprogrammet sker i jämna intervall genom Högskoleverkets försorg**
- **att sådan utvärdering skall innehålla internationell peer-review**
- **att institutioner och resurser skapas för att professionens och avnämarnas utvärdering och påverkan av Psykologprogrammet skall kunna ske i nära samverkan med utbildningsgivarna.**

Sveriges Psykologförbunds arbete med utbildningsfrågor

Sveriges Psykologförbund har sedan 1955 – engagerat sig i utbildningsfrågorna. Detta är av största vikt för ett professionsförbund som önskar påverka professionens utveckling och villkor.

Påverkan sker genom av förbundsstyrelsen initierat kontaktarbete riktat till riksdag och regering samt statliga verk och myndigheter med betydelse för utbildningens dimensionering, resurser, och innehåll. Information, uppvaktningar samt underlag för motioner till riksdagen utgör de huvudsakliga redskapen i detta arbete.

De decentraliseringar av besluts- och budgetprocesser som skett på senare tid inom universitets- och högskoleområdet ökar markant behovet av arbetet mot de lokala utbildningsanordnarna.

Påverkansarbetet riktas således även mot universiteten, där förbundsstyrelsens utbildningsansvariga träffar studierektorerna vid Psykologprogrammet en gång per studieterm. Dessa träffar är av betydelse för att finna lösningar där en samsyn mellan utbildningsorterna och förbundet kan utgöra grunden för ett gemensamt agerande i specifika frågor. Träffarna är också viktiga tillfällen till ömsesidig information i synen på Psykologprogrammets innehåll och ramar.

Även andra grupperingar inom universiteten som prefekter och studierektorer för forskarutbildningen är av vitalt intresse för förbundets arbete med utbildningsfrågor.

Som tidigare tydliggjorts ser förbundet lärarna vid psykologutbildningen som en avgörande resurs för utbildningens kvalitet. Idag saknas en naturlig arena för möten med dessa lärargrupper, vilka dock i stor omfattning är medlemmar i förbundet.

Sist – men inte minst – bedriver studenterna vid psykologutbildningen ett mycket aktivt och betydelsefullt påverkans- och bevakningsarbete. Detta sker lokalt av de Regionala Föreningarna för Studerande samt centralt och samordnande genom Studeranderådet. Studenterna gör stora insatser för att driva frågor om intern kvalitetskontroll och kvalitetssäkring på respektive studieort och också för att göra nationella jämförelser mellan innehåll och ramar för utbildningen.

Inriktningsmål

För att långsiktigt kunna verka i linje med förbundets ställningstagande i utbildningsfrågor och för att bedriva ett uthålligt och framgångsrikt arbete verkar förbundet för

- **att upprätthålla och fortsatt utveckla en effektiv kontakt- och påverkansorganisation i utbildningsfrågor på såväl central som regional och lokal nivå**
- **att ha en hög organisationsgrad när det gäller lärare vid utbildningsinstitutionerna**
- **att rekrytera studerandemedlemmar för att tidigt stimulera studenterna till facklig information och utbildning**
- **att studerandefacklig utbildning skall utgöra en del av förbundets reguljära verksamhet.**

Internationellt arbete

Sedan mycket lång tid deltar förbundet i ett nordiskt samarbete för att såväl stärka, som vidareutveckla psykologprofessionen. Samarbetet som bedrivs inom den nordiska samarbetskommittén för psykologförbund – SAK – innebär därför bland annat att noggrant följa utvecklingen av de enskilda ländernas arbete med utbildningsfrågor. Den gemensamma nordiska arbetsmarknaden för psykologer måste, för att fortsatt garanteras, bygga på ömsesidigt erkända utbildningsprogram.

Sedan tidigt 1980-tal har förbundet varit medlem av och aktivt verksam inom den europeiska psykologfederationen EFPA (European Federation of Psychologists' Associations). Här har vi tidigt aktivt bidragit till att gemensamma "Optimal Standards" har utvecklats för europeiska psykolog-utbildningar. Sedan Sveriges inträde först i EES gemenskapen och senare i EU har detta arbete blivit allt viktigare. Arbetet inom EU för en ökad rörlighet för professionsutövare och studenter har ställt stora krav på ett gemensamt arbete inom EFPA för att flytta fram positionerna för psykologer såväl nationellt som internationellt. Inte minst har detta effekter på EFPA:s arbete med utbildningsfrågor.

Inriktningsmål

För att bidra till en ökad rörlighet för studenter, och till en vidgad möjlighet att använda erhållen nordisk och europeisk psykologutbildning nationellt såväl som internationellt verkar förbundet för

- **att fortsatt bedriva ett aktivt arbete inom såväl SAK som EFPA för att vinna ett ömsesidigt erkännande av de nationella utbildningsprogrammen för psykologer**
- **att verka för att underlätta för utlandsstudier.**

Historik

(Fritt efter R. Persson, PsykologTidningen 9/1989)

Den första reglerade psykologutbildningen

Den första reglerade utbildningen för psykologer i Sverige kom till stånd 1958, vilket vid en internationell jämförelse kan betecknas som sent. I Danmark hade till exempel psykologer börjat att utbildas redan 1944 och i Norge utexaminerades de första psykologerna 1948.

Den grundutbildning som etablerades 1958 bestod av tre års universitetsstudier omfattande två betyg (motsvarande idag 40 poäng) i vardera psykologi och pedagogik, ett betyg i sociologi samt ytterligare ett betyg i psykologi, pedagogik eller statistik. Utbildningen var helt teoretisk och ledde fram till filosofie kandidatexamen. Utbildningen förberedde för arbetet som biträdande psykolog.

För arbetet som självständig psykolog krävdes en licentiatexamen. Den beräknades att ta fem terminer d v s ytterligare fem betyg, men tog i praktiken oftast åtta på grund av avhandlingsarbetet och var också helt teoretisk i sin uppläggning.

Sveriges Psykologförbund som beslutat att ta eget ansvar för behörighetsgivningen av psykologer – i väntan på en efterfrågad statlig auktorisation – krävde 6 månaders praktik efter fil kand examen för att ge behörighet som biträdande psykolog samt ett års arbete som biträdande psykolog för dem som avlagt fil lic examen för att erhålla behörighet som självständig psykolog.

Mellanexamen och PEG

1969 infördes en ny utbildningsordning. Licentiatexamen avskaffades. För psykologutbildningen innebar detta att en ny högre nivå efter filosofie kandidat nivån behövde skapas. Den så kallade mellanexamensutbildningen introducerades. Detta provisorium som innehöll ett antal fristående kurser av delvis yrkesinriktad karaktär, omfattade fyra terminer och kunde avläggas vid psykologiska eller pedagogiska institutioner. Utbildningen kunde rymmas inom fyra terminer genom att avhandlingen/ uppsatsen begränsades till 20 poäng. Tio veckors praktik infördes på den sista terminen av FK-utbildningen. Sveriges Psykologförbund upphörde med behörighetsgivning för biträdande psykologer och gav enbart behörighet till dem med fullständig utbildning och ett års yrkesarbete.

Provisoriet med mellanexamen övergick 1972 till att Linjeutbildningen ”Linje 4 a” – vilken nu ytterligare anpassats till de krav som ställdes på en biträdande psykolog bl a genom inrättandet av universitetsämnet tillämpad psykologi vilket ingick i det sista årets studier – kom att följas av PEG -studier (Psykologutbildning efter grundexamen) med fyra terminers omfattning. Denna utbildning var i stort uppbyggd kring ett antal funktionsinriktade kurser avseende utredning och åtgärder avseende individer, grupper och organisationer samt den fysiska miljön. Utbildningen blev betydligt mer inriktad på tillämpning än sina föregångare. Sveriges Psykologförbund fortsatte fram till 1978 att ge behörighet för självständiga psykologer. Detta år övertog samhället auktorisationen i och med att legitimation för psykologer infördes. Kraven var fortsatt genomgången ”Psykologlinje” samt ”PEG” och därefter följande ett års ”PTP” (Praktisk Tjänstgöring för Psykologer).

Psykologlinjen

Från 1978 etablerades ”Psykologlinjen” som begrepp. Den treåriga utbildningen skulle ge större möjligheter till integrering av de olika ämnen som ingick i utbildningen samtidigt som en ytterligare anpassning till yrkesverksamhetens krav skulle ske. Fortsatt – liksom i alla tidigare modeller – fanns en spär mellan den grundläggande utbildningen och den högre. Antalet platser på PEG var betydligt lägre än på grundutbildningen varför köerna till den förra blev betydande. 1979 avskaffades de olika tjänstetyperna självständig – och biträdande psykolog och kraven på tjänsteinnehavarna blev mera uttalat en ”fullständig” psykologutbildning.

1982 infördes en sammanhållen utbildning – Psykologlinjen – omfattande fem års heltidsstudier om 200 poäng. Denna gav möjligheter till ytterligare integration av momenten i utbildningen. Antalet relevanta moment kunde också utökas. Utbildningen är uppdelad i ett antal grundkurser och ett antal fördjupningskurser inom vissa specifika områden. Utbildningen skall sträva mot en integration av teori, metod och praktik. Praktikperioden är utökad till 15 veckor och utbildningen skall ge den kompetens som erfordras för att bli antagen till den statliga psykoterapiutbildningen.

Psykologprogrammet

Den centrala studieplan som gällt för Psykologlinjen upphörde 1993. Samma år skedde den förändring som innebar i huvudsak generella examina vid universitet och högskolor med ett avskaffande av linjeutbildningar enligt 1969 års modell. Samtidigt öppnades upp för särskilda utbildningsprogram som kan leda fram till kandidat och magisternivåerna. Psykologlinjen blev ”Psykologprogrammet”, upptagen i Högskoleförordningens ”Examensordning” som en yrkesexamen med beteckningen ”Psykologexamen”. Utbildningen överstiger kraven för en magisterutbildning med 40 poäng och översätts till engelska som ”Master of Psychological Science”.

Under de senare åren av 1990-talet och början av 2000-talet påbörjades ett gemensamt europeiskt samarbete inom EFPA, den gemensamma psykologfederationen för nationella psykologförbund. Arbetet inriktades mot att finna gemensamma kompetenskriterier i de nationella utbildningsprogrammen som skulle möjliggöra ett ömsesidigt erkännande av utbildade psykologer inom EU och övriga Europa.